

Preventive functionings of Police but the social safety

Działania profilaktyczne Policji a bezpieczeństwo społeczne

Kamil Samiczak

Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach

e-mail: kamil_samiczak@op.pl

Abstract

In the article preventive functionings of Police and their impact on safety were described. A structure of Police as the subject was discussed in the security system and of public order, organization of Police, tasks of Police, strategies of functionings of Police, the basic concepts associated with the crime prevention, preventive tactics grasping issues of ways and methods of preventing actions of criminal activity, systems of the activation. Tools serving the realization of the improvement in the safety were presented social. An essential role of Police was noticed in the system of the state security, which besides other services, i.e. the Border Guard, the military police, the Internal Security Agency, the Foreign Intelligence Agency and the Central Anticorruption Office, has the task of being based on a guard of the state security and citizens. They mentioned that functionings of Police should aim also at ensuring constitutional order, political stability, democracy and the public order. A superior role of preventive programs in the widely comprehended safety assurance was highlighted social, for propagating them in groups peculiarly exposed to crime-related behaviours. Amongst addressees of preventive action they distinguished, young people as group particularly susceptible to diverse influences, where it is necessary to carry preventive programs out with the great commitment. They showed that their correct conduct in the more distant perspective could effectively contribute to reduce crime and hence the improvement in the safety.

Keywords: police, preventive tactics, safety, security system

Streszczenie

W artykule przedstawiono działania profilaktyczne Policji i ich wpływ na bezpieczeństwo. Omówiono strukturę Policji jako podmiotu w systemie bezpieczeństwa i porządku publicznego, organizację Policji, zadania Policji, strategię działań Policji, podstawowe pojęcia związane z zapobieganiem przestępczości, taktyki profilaktyczne obejmujące problematykę sposobów i metod poczynania zapobiegających działalności przestępczej, systemy aktywizacji. Przedstawiono narzędzia służące realizacji poprawy bezpieczeństwa społecznego. Zauważono podstawową rolę Policji w systemie bezpieczeństwa państwa, która obok innych służb, tj. Straż Graniczna, Żandarmeria Wojskowa, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu oraz Centralne Biuro Antykorupcyjne, ma za zadanie stać na straży bezpieczeństwa państwa i obywateli. Nadmieniono, że działania Policji powinny zmierzać także do zapewnienia konstytucyjnego porządku, stabilności politycznej, demokracji i porządku publicznego. Uwypuklono nadrzędną rolę programów profilaktycznych w szeroko pojętym zapewnieniu bezpieczeństwa społecznego, ich propagowaniu w grupach szczególnie narażonych na zachowania kryminogenne. Wśród adresatów działań profilaktycznych wyróżniono młodzież jako grupę szczególnie podatną na różnorodne wpływy, gdzie programy profilaktyczne powinny realizować się z dużym zaangażowaniem. Wskazano, że ich prawidłowe przeprowadzenie w dalszej perspektywie może skutecznie przyczynić się do zmniejszenia przestępczości, a tym samym poprawy bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: *Policja, taktyki prewencyjne, bezpieczeństwo, system bezpieczeństwa*

Wprowadzenie

Przestępczość jako zjawisko społeczne rozwija się podobnie jak społeczeństwo i państwo, gdzie może przyjmować różne formy, rozszerzając swój zasięg. Różnorodność przyczyn przestępczości oraz sprzyjających jej okoliczności uniemożliwiają stawianie prostych diagnoz i wniosków. A co za tym idzie wprowadzania właściwych działań prewencyjnych Policji, aby przeciwdziałać zjawisku. Każde społeczeństwo powinno posiadać poczucie bezpieczeństwa na odpowiednim poziomie. Poczucie bezpieczeństwa może zależeć od różnych czynników, m.in. od prawdopodobieństwa wystąpienia katastrof naturalnych, pożarów, awarii technicznych, od organizacji ruchu drogowego i funkcjonowania służb ratowniczych. Potrzebą teraźniejszości jest więc podejmowanie wszelkich możliwych działań zmierzających do ograniczenia przestępczości przez każdy podmiot mogący mieć wpływ na stan bezpieczeństwa i porządku w społeczeństwie.

Bezpieczeństwo

Powszechnie przyjmuje się, że bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą każdego człowieka i państwa, a jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Aktualne postrzeganie bezpieczeństwa związane jest jednak nie tylko z problemami natury militarnej, ale także z zagrożeniami niemilitarnymi, z którymi muszą zmierzyć się współczesne społeczeństwa.

Bezpieczeństwo jest wartością szczególną, która wszystko przenika, łączy i warunkuje, dlatego też pojawia się w tak wielu odmianach. Jego wieloznaczność i złożoność nie pozwala na stworzenie zamkniętej kategorii, zmusza jednak do konkretyzacji, umożliwiającej bardziej wnikliwą analizę. Z tego względu rodzaje bezpieczeństwa sprowadza się do wymiarów, w ramach których bezpieczeństwo można badać. Wyróżnia się m.in. wymiar podmiotowo-przestrzenny, przedmiotowy, podmiotowo-przedmiotowy, procesualny oraz wymiar strukturalno-organizacyjny. Biorąc pod uwagę kryterium przedmiotowe, wyróżnia się m.in. bezpieczeństwo polityczne, społeczne i humanitarne (Brzeziński, 2009).

Bezpieczeństwo społeczne

Przez bezpieczeństwo w wymiarze społecznym rozumie się ochronę egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych), realizację aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne (Skrabacz, 2012). Niezaspokojenie tych potrzeb przyczynia się do powstania wielu zagrożeń. Wymienia się zagrożenie bytu, schronienia, pracy, środowiska, zdrowia, dzieciństwa, osamotnienia, ekonomiczne, fizyczne, rozwoju. Zagrożenie bytu związane z brakiem dostępu do odpowiedniej wody, brakiem żywności, chorobami w wyniku niedożywienia czy dziećmi urodzonymi z wyraźną niedowagą. Zagrożenie schronienia (w skrajnym przypadku bezdomność) lub mieszkanie, które nie chroni przed normalnymi warunkami pogodowymi, także mieszkanie bez odpowiednich urządzeń sanitarnych, przeludnione i położone w niebezpiecznym miejscu. Zagrożenie pracy, bezrobocie, w tym szczególnie długotrwałe (rok bez pracy), długookresowe (powyżej trzech lat) i masowe, ryzyko utraty pracy, każde zajęcie zawodowe podważające autonomię pracownika oraz zagrożenia wypadkami przy pracy i chorobami zawodowymi. Zagrożenie środowiska związane z życiem na obszarze o wysokim stopniu zanieczyszczenia lub wysokim poziomie hała-

su. Zagrożenie zdrowia, utrudniony dostęp do opieki zdrowotnej, zagrożenie chorobami, zwiększona umieralność niektórych grup społecznych, a także zagrożenie epidemiami oraz niepełnosprawnością. Zagrożone dzieciństwo, w tym szczególnie dzieci porzucone, zaniedbane, będące ofiarami przemocy, wychowujące się w rodzinach patologicznych oraz wychowujące się w niedostatku i ubóstwie. Zagrożenie osamotnieniem, czyli brak bliskich, zażyłych relacji z innymi, brak wsparcia w rodzinie, brak wsparcia w trudnych sytuacjach życiowych, samotna starość i marginalizacja społeczna. Zagrożenie ekonomiczne, bezwzględne ubóstwo, brak odpowiedniego zabezpieczenia materialnego w przypadku określonych zdarzeń losowych. Zagrożenie fizyczne, czyli wzrost przestępstw przeciwko zdrowiu, zabójstwa, przemoc, terroryzm. Zagrożenie rozwoju, czyli utrudniony dostęp do szkół, niski poziom kształcenia, niedobór wyższego wykształcenia, brak dostępu do placówek upowszechniania kultury i zacofanie kulturalne (Leszczyński, 2011).

Bezpieczeństwo humanitarne

Bezpieczeństwo w wymiarze humanitarnym to dążenia zwykłych ludzi poszukujących bezpieczeństwa w życiu codziennym. W ramach bezpieczeństwa humanitarnego wyodrębnia się bezpieczeństwo ekonomiczne – stały i satysfakcjonujący dochód, pewność zatrudnienia i ubezpieczenie społeczne; bezpieczeństwo zdrowia – dostęp do leczenia, subiektywna ocena jakości opieki medycznej, subiektywne odczucie stanu zdrowia; bezpieczeństwo środowiska – poziom zanieczyszczenia, zdolność rządu do rozwiązywania problemów środowiskowych, gotowość do inwestowania w ochronę środowiska; bezpieczeństwo osobiste – strach przed przemocą, poziom przestępczości, skuteczność działań instytucji bezpieczeństwa; bezpieczeństwo żywności – dostęp do podstawowej żywności, udział żywności w budżecie gospodarstwa domowego, jakość żywienia; bezpieczeństwo wspólnoty – stabilność rodzinna, sieci społeczne, integracja ze wspólnotami; bezpieczeństwo polityczne – zaufanie do rządu, sprawność rządu, podstawowe wolności i prawa człowieka, zaangażowanie w politykę, postrzeganie problemu korupcji (Grąbczewski, 2013).

Bezpieczeństwo polityczne

Bezpieczeństwo jest przede wszystkim kwestią polityczną, która wynika ze ścisłego związku z państwem i władzą (Sulowski, 2009). Zagrożenia polityczne są wymierzone w organizacyjną stabilność państwa, jego struktury,

procesy albo instytucje. W przypadku państwa zakres bezpieczeństwa definiuje się za pomocą podziału na zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne.

Do czynników, które wpływają na bezpieczeństwo polityczne państwa, zalicza się m.in.: zapewnienie konstytucyjnego porządku, stabilności politycznej, demokracji, porządku publicznego; gospodarka państwa; patologiczne zjawiska, tj. korupcja w życiu publicznym i gospodarczym (Surdacki, 2014). W celu zapewnienia porządku wewnętrznego państwa utworzone zostały właściwe służby, m.in. Policja, Straż Graniczna, Żandarmeria Wojskowa, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencja Wywiadu oraz Centralne Biuro Antykorupcyjne. W tym katalogu warto poddać analizie szczególną rolę Policji jako podstawowego podmiotu w systemie bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Policja – podstawowy podmiot w systemie bezpieczeństwa i porządku publicznego

Zgodnie z brzmieniem art. 1 ust. 1 ustawy o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku, zwanej dalej „u.pol.”: „Policja jest to umundurowana i uzbrojona formacja służąca społeczeństwu i przeznaczona do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego”. W ten sposób ustawodawca wyjaśnił istotę oraz wyznaczył cel utworzenia tego podmiotu w strukturze administracji publicznej. Militaryny charakter tej formacji podkreśla fakt, że społeczeństwo jest podstawowym odbiorcą wypełnianych przez Policję zadań. Jednym z podstawowych zadań Policji jest zapewnienie ludziom bezpieczeństwa, co stanowi realizację obowiązku, jaki wynika z norm zawartych w art. 5 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. nr 78 poz. 483) „Rzeczpospolita Polska (...) zapewnia (...) bezpieczeństwo obywateli (...)”. Innymi słowy, realizując powierzone zadania, Policja została zobowiązana do spełnienia jednej z kluczowych potrzeb człowieka, warunkujących jego właściwy rozwój i prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie, tj. do zapewnienia potrzeby bezpieczeństwa. Policja, podejmując działania, czyni to zawsze w interesie publicznym, wyłącznie na podstawie i w granicach prawa. W każdej jednostce podziału terytorialnego zasadniczego określony został organ administracji odpowiedzialny za rezultat działań podejmowanych na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego. Są to odpowiednio wojewoda, starosta i wójt. Organom tym zagwarantowano prawne możliwości wpływania na działalność Policji w tym zakresie.

Organizacja Policji

Policja składa się z następujących pionów – są to:

- pion kryminalny,
- pion prewencyjny,
- pion wspomagający działalność Policji w obszarze organizacyjnym, logistycznym oraz technicznym.

W skład Policji wchodzi również wyodrębnione oddziały prewencji policji, samodzielne pododdziały prewencji policji, samodzielne pododdziały antyterrorystyczne, jednostki badawczo-rozwojowe oraz ośrodki dydaktyczne, w tym Wyższa Szkoła Policji, szkoły policyjne oraz ośrodki szkolenia. Do Policji zaliczana jest również policja sądowa. Szczegółowy zakres jej zadań i zasady organizacji określa w drodze rozporządzenia minister właściwy do spraw wewnętrznych w porozumieniu z ministrem właściwym do sprawiedliwości.

Zadania Policji

Podstawowe zadania Policji zostały zawarte w art. 1 ust. 2 u.pol., który stanowi otwarty katalog kompetencji:

- ochronę życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra,
- ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania,
- inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnieniu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi,
- wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców,
- nadzór nad strażami gminnymi (miejskimi) oraz nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochronnymi w zakresie określonym w odrębnych przepisach,
- kontrolę przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych,

- współdziałanie z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz odrębnych przepisów,
- gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji kryminalnych,
- prowadzenie bazy danych zawierającej informacje o wynikach analizy kwasu dezoksyrybonukleinowego – DNA (Mirska, 2009).

Strategia destruktywna i strategia kreatywna

Ustawowe zadania Policja realizuje w ramach przedsięwzięć określanych mianem strategii destruktywnej i strategii kreatywnej (Tyburska, 2006). Ta pierwsza opiera się na założeniu, że zjawisko przestępczości zawsze towarzyszyło ludzkości. Od niepamiętnych czasów część społeczeństwa kształtowała normy prawne, a część je przekraczała. Jedynie silna i ostra reakcja społeczna na łamanie norm prawnych, łącznie z eliminowaniem ze społeczeństwa jednostek patologicznych, może w znacznym stopniu przyczynić się do ograniczenia liczby przestępstw. Strategia ta jest nastawiona na uzyskanie szybkich efektów w krótkim czasie, oparta na dużych nakładach finansowych na zwiększenie zatrudnienia w organach bezpieczeństwa, ale także utrzymanie ośrodków penitencjarnych. Oponenty tej strategii wskazują na zagrożenie praw i wolności człowieka. Rodzi się tutaj niebezpieczeństwo powstania państwa policyjnego, gdzie surowość stosowanych sankcji mogłaby spowodować wycofanie się obywateli z niektórych form aktywności społecznej. Można by rzec, że surowe karanie sprawców przestępstw nie ograniczy przestępczości, gdyż nie zapobiegnie powstawaniu patologii zachowań.

Odmienne poglądy dają się zauważyć u zwolenników strategii kreatywnej, która jakoby zaprzecza, że ludzkości zawsze musiało towarzyszyć przestępstwo. To nie człowiek jest zły, lecz warunki, w których dorasta, rozwija się, mogą ukształtować w nim cechy patologiczne. Mogą się one przyczynić do ukształtowania osobowości niezdolnej do przestrzegania norm nakazanych przez ustanowione prawo. W strategii tej, aby wyeliminować zjawiska patologiczne, należy – nie jak w przypadku strategii destruktywnej walczyć ze skutkami patologii – ale zdiagnozować ich przyczyny. Poznanie etiologii patologicznych zachowań oraz podjęcie wysiłku w celu ich wyeliminowania spowoduje wyraźne ograniczenie zachowań negatywnych w życiu społeczeństwa. Strategia kreatywna mająca przyczynić się do stworzenia idealnego społeczeństwa, kładąca nacisk na diagnozę i eliminowanie przyczyn przestępczości – jest jednak ideą

wymagającą zbudowania całego systemu ochrony człowieka, stworzenia dla niego optymalnych warunków dorastania, nauki i pracy. Wykreowanie tego typu systemu pociągałoby za sobą olbrzymie nakłady finansowe, chociażby na zapewnienie społeczeństwu przyzwoitych warunków socjalno-zdrowotnych. Niezbędne byłoby także zapewnienie ludziom miejsc pracy odpowiednich do ich wykształcenia, oczekiwań i ambicji. Na zbudowanie chociażby prototypu systemu oraz jego właściwe funkcjonowanie potrzeba wielu lat systematycznej pracy opartej na właściwej polityce państwa. Należy zatem uzbroić się w cierpliwość i zachowując konsekwencję w realizacji podjętych działań, oczekiwać na efekty od kilku do kilkunastu lat.

Praktyka policyjna wskazuje, że łączenie w ramach realizowanych przedsięwzięć obu wymienionych strategii pozwala na szybsze i efektywniejsze osiągnięcie wytyczonych celów. Policja jest bowiem instytucją, która nie tylko reaguje na zarejestrowany akt złamania normy prawnej, tj. ukaranie mandatem karnym, sporządzenie wniosku o ukaranie do sądu, użycie środka przymusu bezpośredniego czy zastosowanie represji w formie pouczenia. Policja prowadzi również akcje i programy profilaktyczne, buduje koalicję na rzecz bezpieczeństwa, edukuje społeczność lokalną w zakresie troski o własne bezpieczeństwo.

Oprócz Policji zainteresowanymi poprawą bezpieczeństwa i porządku publicznego są także organy administracji rządowej i samorządowej oraz partnerzy społeczni, którzy łączą swe siły, realizując rządowe oraz narodowe programy prewencyjne.

Analizując obszary działania Policji, można zauważyć, że podejmowane zadania o charakterze profilaktycznym są realizowane zarówno przez pion prewencji (patrole miejsc zagrożonych, kontrola w ruchu drogowym, a także liczne akcje, przedsięwzięcia i programy profilaktyczne), jak również przez pion kryminalny (ustalenie sprawcy przestępstwa, poszukiwania, operacyjne zbieranie informacji w ramach prowadzonego postępowania sprawdzającego w trybie 307 k.p.k., prowadzenie czynności w niezbędnym zakresie, tj. w trybie 308 k.p.k., przekształcanie materiałów operacyjnych w materiały procesowe itp.).

Wyniki przeprowadzonych przez CBOS badań w zakresie subiektywnego poczucia zagrożenia przestępczością i doświadczeniami tego typu zdarzeń wskazują na konieczność podejmowania działań profilaktycznych o szerokim zasięgu. W kwietniu 2015 roku dwie trzecie respondentów (66%) stwierdziło, że Polska jest krajem, w którym żyje się bezpiecznie, natomiast więcej niż co

czwarty badany (28%) był przeciwnego zdania. Bardziej krytycznie o bezpieczeństwie publicznym wypowiedali się mieszkańcy mniejszych miejscowości niż dużych miast (powyżej 100 tys. mieszkańców). W zakresie opinii o bezpieczeństwie w miejscu zamieszkania 88% badanych Polaków zadeklarowało, że ich okolicę można nazwać bezpieczną i spokojną, natomiast 11% nie czuło się w swojej miejscowości bezpiecznie. Przy tym najbezpieczniej czują się mieszkańcy wsi, wśród których tylko 5% nie określa swojej okolicy mianem bezpiecznej i spokojnej. W miastach odsetek badanych, którzy uważają, że w ich miejscowościach jest niebezpiecznie, jest kilkukrotnie wyższy. Co do subiektywnego poczucia przestępczością mniej więcej połowa badanych czuła się osobiście zagrożona przestępczością (48%), nieliczni zaś czuli silne obawy (4%). Odnosząc te dane do osobistych doświadczeń Polaków, to wśród badanych najrzadziej ofiarami przestępstw byli mieszkańcy wsi (18%), dwukrotnie częściej byli nimi mieszkańcy miast powyżej 20 tys. mieszkańców. Mniej więcej co szósty Polak (17%) w ostatnich pięciu latach stał się ofiarą kradzieży. U co dziesiątego (10%) dokonano włamania do domu, mieszkania, domku letniskowego itp. Czterech na stu badanych (4%) zostało pobitych, a dwóch na sto (2%) napadniętych i obrabowanych. Co dwudziesty respondent (5%) przyznał, że stał się ofiarą innego przestępstwa. Ankietowani dopytywani o te przestępstwa najczęściej twierdzili, że byli ofiarami aktów wandalizmu dokonanych na ich własności prywatnej, ofiarami przestępstw dokonanych przez Internet (hakerstwa, copyright trolling, wyłudzeń przez Internet), napaści, ale bez uszczerbku na zdrowiu fizycznym (m.in. gróźb, zastraszania) lub ofiarami oszustw finansowych. Pojawiły się także osoby poszkodowane przez pracodawcę (m.in. mobbing, niewypłacenie należnego wynagrodzenia) oraz ofiary stalkingu (Kowalczyk, 2015).

Dlatego też tak ważną rolę w budowaniu obiektywnego i subiektywnego poczucia bezpieczeństwa Polaków mają rządowe programy profilaktyczne. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje Rządowy Program Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań pt. „Razem Bezpieczniej” zmierzający do podejmowania kompleksowych i zdecydowanych działań w celu ograniczenia zjawisk i zachowań, które budzą powszechny sprzeciw i poczucie zagrożenia. Program jest zgodny z zaakceptowanymi przez Radę Ministrów „Załoženiami do opracowania Strategii Rozwoju Kraju 2007–2015”, których jednym z priorytetów jest „Budowa zintegrowanej wspólnoty systemu bezpieczeństwa i zasad współpracy”. W dokumencie

tym wskazuje się, że przy współpracy z lokalnymi społecznościami należy dążyć do tworzenia efektywnych lokalnych systemów bezpieczeństwa oraz wspierać działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa lokalnego, w szczególności mając na celu ograniczenie najbardziej dokuczliwej dla obywateli przestępczości pospolitej”. Głównymi celami Programu „Razem bezpiecznie” są: wzrost realnego bezpieczeństwa w Polsce, wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców Polski, zapobieganie przestępczości i aspołecznym zachowaniom poprzez zaktywizowanie i zdynamizowanie działań administracji rządowej na rzecz współpracy z administracją samorządową, organizacjami pozarządowymi i społecznością lokalną, poprawa wizerunku i wzrost zaufania społecznego do Policji i innych służb działających na rzecz poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego. Wyznaczone przez Program obszary działania to: bezpieczeństwo w miejscach publicznych i w miejscu zamieszkania, przeciwdziałanie przemocy domowej; bezpieczeństwo w szkole; bezpieczeństwo w środkach komunikacji publicznej; ochrona przed wydarzeniami nadzwyczajnymi lub atakiem terrorystycznym; bezpieczeństwo w ruchu drogowym; bezpieczeństwo w działalności gospodarczej; ochrona dziedzictwa narodowego przed kradzieżami, dewastacją i nielegalnym wywozem za granicę (Kaczmarczyk, 2015).

Nie mniej ważny jest Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród dzieci i młodzieży, który ma na celu zahamowanie dynamiki wzrostu niedostosowania społecznego oraz przestępczości dzieci i młodzieży, eliminowanie i łagodzenie drastycznych przejawów niedostosowania społecznego, w szczególności zagrażających zdrowiu oraz życiu dzieci i młodzieży, a także pozostawiających trwałe, niekorzystne dla ich przyszłości skutki. W ramach tego Programu Prewencyjnego Policja ma za zadanie m.in.: wypracować trwały model i podstawy do działań systemowych niezbędnych do rozwiązywania problemów niedostosowania społecznego i przestępczości dzieci i młodzieży na poziomie centralnym (rządowym), samorządowym oraz środowiskowym, koordynacji międzyresortowej i środowiskowej, kontroli i nadzoru nad realizacją programu; realizować procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z Policją, innymi służbami i organizacjami pozarządowymi w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności narkomanią, alkoholizmem i prostytutką, upowszechnić rekomendowane programy profilaktyczne (Kaczmarczyk, 2015).

Kolejny niezwykle ważny program prewencyjny to Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2006–2016. Program zakłada działania w sferze: prewencji, prawa, zdrowia, edukacji, pracy socjalnej. Celem programu jest ograniczenie skali zjawiska przemocy w rodzinie, zwiększenie skuteczności ochrony ofiar przemocy w rodzinie i zwiększenie dostępności pomocy, zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych i korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie (Kaczmarczyk, 2015).

Należy jednak zauważyć, że działania profilaktyczne podejmowane są nie tylko na szczeblu krajowym, ale i wojewódzkim. Oba zakresy podejmowanych inicjatyw są równie ważne dla zapewnienia bezpieczeństwa obywateli. W tym zakresie Komendy Wojewódzkie Policji we współpracy z władzami lokalnymi realizują szereg programów profilaktycznych oraz kampanii społecznych mających na celu poprawę bezpieczeństwa w regionie. Przykładowo Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach ma na tym polu niemałe osiągnięcia. Wśród podejmowanych przez Śląską Policję inicjatyw warto wymienić m.in. Kampanię „Wkraczasz w dorosłość – Wybieraj!” adresowaną do młodzieży, promującą zdrowy, wolny od uzależnień tryb życia, jak również kształtującą u młodych ludzi umiejętność dokonywania właściwego wyboru postępowania w sytuacjach trudnych; Kampanię „Szacunek + Zrozumienie + Rozwaga = Bezpieczeństwo”; Kampanię „Stop Agresji Drogowej”; kilka edycji Kampanii Roku Pieszego realnie wpływające na poprawę bezpieczeństwa na obszarze województwa śląskiego (Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, 2016).

W tym miejscu należy podkreślić, że realizacja programów profilaktycznych wśród młodzieży to zadanie, które Policja powinna przeprowadzać ze szczególnym zaangażowaniem. W dalszej perspektywie może skutecznie przyczynić się do zmniejszenia przestępczości wśród młodzieży, a tym samym poprawy bezpieczeństwa. Ograniczenie przemocy i przestępczości w szkołach należy do priorytetowych zadań policjantów zajmujących się problematyką nieletnich. Z posiadanych przez Policję informacji wynika, że coraz częściej na terenie szkół przebywają uczniowie będący pod wpływem alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających, np. dopalaczy.

W 2015 roku, w porównaniu do 2014 roku, odnotowano spadek liczby nieletnich sprawców czynów zabronionych. W porównaniu do 2015 roku zarejestrowano mniej o prawie 300 nieletnich przestępców. Ich udział w stosunku do ogółu sprawców przestępstw spadł do poziomu 4,5% (Komenda

Wojewódzka Policji w Katowicach, 2016). Choć dane te są pozytywne, działania profilaktyczne Policji wśród młodzieży powinny być nadal systematycznie kontynuowane, z uwzględnieniem zmieniających się zagrożeń, tak aby tendencja spadku liczby nieletnich sprawców przestępstw nadal się utrzymywała. Należałoby w tym zakresie położyć jeszcze większy nacisk na ujawnianie, zwalczanie i zapobieganie przemocy w szkołach poprzez:

- podjęcie aktywnej współpracy z rodzicami, dyrekcją szkół, kadrami nauczycielską,
- spotkania, pogadanki z młodzieżą szkolną, mające na celu kreowanie postaw wyrażających dezaprobatę dla zachowań niezgodnych z prawem oraz kształtowanie u młodzieży świadomości prawnej i wiktymologicznej,
- dokonanie na wskazanym obszarze analizy stanu zagrożenia przemocą w szkołach,
- szybkie reagowanie na każdy sygnał zaistnienia przemocy na terenie szkół,
- włączenie do działań prowadzonych na terenie szkół kuratorów sądowych,
- wykorzystanie do ujawniania przypadków przemocy w szkołach prostych form pracy operacyjnej, funkcjonujących infolinii i telefonów zaufania oraz anonimowych ankiet przeprowadzonych wśród młodzieży szkolnej,
- wspieranie pomocą metodyczną dla osób pracujących z dziećmi i młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, w szczególności w zakresie interwencji kryzysowej w rodzinie (Czop, 2005).

W działaniach profilaktycznych Śląskiej Policji bardzo ważne jest podejmowanie różnego rodzaju inicjatyw mających na celu ograniczenie przestępstw i wykroczeń drogowych. Liczba przestępstw drogowych choć spadła w stosunku do lat poprzednich, to nadal utrzymuje się na wysokim poziomie.

W 2015 roku, w porównaniu do 2014 roku, odnotowano mniej wypadków drogowych, w których rannych zostało 4575, co stanowi o 765 osób mniej niż w roku 2014. O prawie 1000 spadła również liczba zatrzymanych kierujących pojazdami pod wpływem alkoholu (Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, 2016). Rok 2016 ma przynieść ograniczenie przestępstw drogowych z udziałem pieszych, czemu ma pomóc zainaugurowana „Kampania Daj znak i przejdź bezpiecznie przez jezdnię”. W Polsce najczęściej ofiarami wypadków drogowych są piesi. Jak wynika z danych statystycznych, w latach 2004–2014 na polskich drogach zdarzyło się blisko 149 tys. wypadków z udziałem pie-

szych, w których ponad 140 tys. osób zostało rannych, a ponad 18 tys. osób zginęło. Przez wiele lat rocznie ginęło w Polsce ok. 2 tys. pieszych i dopiero w 2008 roku zaznaczyła się mocna tendencja spadkowa. Jednak i tak wskaźnik zabitych pieszych na milion mieszkańców, na przejściach bez sygnalizacji w Polsce jest kilka razy większy niż w Hiszpanii czy Niemczech. W naszym kraju wynosi on 4,8; podczas gdy w Hiszpanii – 1,3; w Niemczech – 0,8; a w Holandii – 0,6 (Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, 2016).

Zaangażowanie ze strony Policji oraz podmiotów pozapolicyjnych, tj. organów administracji rządowej i samorządowej, czy nawet samej społeczności, powinno być dodatkowo jeszcze bardziej wspierane przez instytucje zajmujące się problemami prawa, w tym kryminalistyki, kryminologii, medycyny sądowej. Wskazane byłoby prowadzenie cyklicznych szkoleń przewidzianych dla funkcjonariuszy nie tylko bezpośrednio zainteresowanych tą problematyką, ale szeregowych funkcjonariuszy prewencji, aby podczas zabezpieczania miejsca zdarzenia nie doszło do zatarcia śladów na skutek nieuwagi, a co gorsza na skutek niewiedzy. Jest to o tyle istotne, że niewłaściwie zabezpieczony materiał dowodowy na miejscu zdarzenia ma swoje negatywne reperkusje w postępowaniu przygotowawczym i jurysdykcyjnym. Innymi słowy, nieprawidłowe zabezpieczenie materiału do badań, prowadzące do zniszczenia lub kontaminacji śladu, czyni go nieprzydatnym w postępowaniu przygotowawczym i przed sądem.

Więcej uwagi powinno poświęcać się nie tylko sprawcy przestępstwa, ale i ofierze. Dlatego też w działaniach Policji na szczególną uwagę zasługuje wiktymologia, stosunkowo nowa dziedzina kryminologii, będąca nauką o ofierze przestępstwa, o przyczynieniu się ofiary do zaistnienia tego przestępstwa, o uwarunkowaniach, jakie powoduje to przyczynienie się. Działania profilaktyczne Policji na tym polu mogą być realizowane chociażby poprzez zwiększenie ilości odpowiednich szkoleń z zakresu kontaktu z ofiarami poprzez diagnozowanie ich potrzeb i oczekiwań, wynikających z zaistniałych dla nich sytuacji traumatycznych (Hołyst, 2006).

Podstawowe pojęcia związane z zapobieganiem przestępczości

Nie bez znaczenia w realizowaniu zadań Policji i programów profilaktycznych jest poznanie symptomatologii szczegółowej przestępstw, zwłaszcza zaś *modus operandi* sprawców. Pozwoliło na powstanie dodatkowego kierunku działań kryminalistycznych, jakim jest zapobieganie skuteczności działań przestępczych, czyli profilaktyka kryminalistyczna. Należy do niej

m.in. opracowywanie skutecznych metod zabezpieczania obiektów przed włamaniami, dokumentów przed fałszerstwem. Symptomatologia szczegółowa stanowi też podstawę dla tzw., profilowania, czyli konstruowania portretu osobniczego sprawcy przestępstwa (zwłaszcza zabójstwa) na podstawie dokonanej w oparciu o ślady analizy jego działania na miejscu przestępstwa (Widacki, 2008).

Współczesna przestępczość różni się w znaczny sposób od przestępczości z drugiej połowy XX wieku. Obok „klasycznej” przestępczości kryminalnej (rozboje, kradzieże, kradzieże z włamaniem), w coraz szerszym zakresie mamy do czynienia z przestępczością zorganizowaną o charakterze mafijnym, wnikającą w struktury polityczne czy też organy władzy państwowej i administracyjnej kraju (Kasprzak, Kasprzak, Młodziejowski, 2015).

Zapobieganie przestępstwom – tzw. taktyka profilaktyczna – obejmująca problematykę sposobów i metod poczynania zapobiegających działalności przestępczej. Do zakresu taktyki zapobiegawczej wchodzi obserwacja miejsc, w których mogą wystąpić działania przestępne lub w których gromadzą się osoby mogące uprawiać działalność przestępczą. Przedmiotem jej są także metody obserwacji poszczególnych osób, zabezpieczenia obiektów, patrołowania itd. (Kasprzak, Kasprzak, Młodziejowski, 2015). Rozwój techniki profilaktycznej jest możliwy dzięki poznaniu i analizie działania przestępczego i metod sprawców. Do zagadnienia tego należy zaliczyć problematykę zabezpieczających środków technicznych utrudniających lub wręcz uniemożliwiających dokonanie przestępstwa, np. systemy alarmowe, kasy pancerne, specjalne zamki antywłamaniowe, kamery telewizyjne, ustawione szczególnie w miejscach zagrożonych przestępstwem, znaki protekcyjne banknotów i dokumentów o dużym znaczeniu.

Taktyka profilaktyczna choć w znacznym stopniu jest uwarunkowana możliwościami technicznymi, spełnia rolę nadrzędną w stosunku do techniki. Taktyka profilaktyczna powinna być rozumiana przede wszystkim jako ogólny zasadniczy plan, strategia działania decydująca o wyborze konkretnych środków technicznych, które mają przyczynić się do realizacji założonego celu ostatecznego. Ostatecznym celem finalnym jest wykrycie sprawcy, między innymi dzięki zastosowaniu odpowiednich metod technicznych i przedstawieniu sądowi ujawnionych i zabezpieczonych środków dowodowych.

Zmiana sposobu działania służb policyjnych, zrozumienie istoty działań prewencyjnych, a także metod rozwiązywania problemów kryminalnych sta-

nowi podstawę do tworzenia koalicji na rzecz bezpieczeństwa. Włączenie całej społeczności i obywateli w działania na rzecz bezpieczeństwa w najbliższej okolicy współcześnie wydaje się najlepszym sposobem na jego zapewnienie. Takie systemy aktywizacji społeczeństwa i próby ich adaptacji w Polsce już miały miejsce i sprawdziły się.

Systemy aktywizacji społeczeństwa Crime Stoppersi Neighbourhood Watch zmieniły raz na zawsze koncepcję współpracy mieszkańców wybranych kilku miast w Polsce z Policją. Crime stoppers był to program służący profilaktyce przestępstw zapoczątkowany w lipcu 1976 roku w miasteczku Albuquerque (USA, Nowy Meksyk). Detektyw Greg MacAleese zaprezentował w lokalnej stacji telewizyjnej rekonstrukcję niewyjaśnionej sprawy – strzelaniny na terenie kampusu uniwersyteckiego. W wyniku rozpowszechnienia modelu współdziałania „zwykłych ludzi” ze stróżami prawa podniesiono wykrywalność wielu typów przestępstw i ograniczono częstotliwość ich występowania. Prawdziwy przełom dokonał się jednak w mentalności zarówno stróżów prawa, jak i ludności cywilnej (Gramatyka, 2011). Obywatele zdali sobie sprawę, jak wielką wartość ma dla Policji informacja, policjanci zaś nauczyli się ufać informacjom przekazywanym anonimowo.

Bibliografia

- Brzeziński M. (2009). *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*. W: M. Brzeziński, S. Sulowski, (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, Wybrane zagadnienia*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa, s. 33–41.
- Czop A. (2005). *Rządowy „Program zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży” jako istotny element polityki państwa w obszarze przeciwdziałania przemocy i agresji wśród nieletnich – rola policji w jego realizacji*. W: E. Krzyżak-Szymańska, A. Szymański (red.), *Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży – zagrożenia cywilizacyjne w aspektach: pedagogicznym, instytucjonalnym i legislacyjnym*, Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Kardynała Augusta Hłonda w Mysłowicach oraz Szkoły Policji w Katowicach, Mysłowice, s. 150–156.
- Gramatyka M. (2011). *Systemy aktywizacji społeczeństwa i próby ich adaptacji w Polsce*. W: T. Widła (red.), *Obszary badawcze współczesnej kryminalistyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice s. 39–51.
- Hołyst B. (2006). *Wiktymologia*, Wydawnictwo Lexis Nesis, Warszawa.
- Kasprzak J., Kasprzak W., Młodziejowski B. (2015). *Kryminalistyka. Zarys systemu*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.